
ПЕРШОДЖЕРЕЛА

ДО СПРАВЖНЬОГО ШЕВЧЕНКА

Шевченко – творець української національної ідеології. Саме під впливом Шевченкових творів українці перетворилися в міцну свідому націю.

Митрополит Іларіон

Іван Огієнко (митрополит Іларіон) (1882-1972 рр.) по праву вважається одним із батьків української духовності, творцем Українського Ренесансу поч. ХХ ст. Важливу роль в утвердженні української духовності він відводив творчості Т.Г. Шевченка.

Шевченкіана Івана Огієнка й досі є маловідомою в сучасному літературознавстві, недостатньо використовується вона і в культурно-просвітницькій роботі, не працює на духовне оздоровлення українців, на подолання національно-ідентифікаційної кризи, яка є очевидною, на жаль. Його перу належать такі ґрунтовні шевченкознавчі праці: «Перше видання революційних віршів Тараса Шевченка (1960)», «Словник Шевченкової мови» (1961), «Релігійність Шевченка» (1964) та чимала кількість статей у його канадському часописі «Віра й Культура» (1953-1967).

Захоплення Шевченком Огієнко виявив ще за молодих літ. У київській газеті «Рада» за 1909 він вміщує чимало статей, присвячених феномену Шевченка – «Шевченко на селі. Чи знають Шевченка та його твори наші селяни» (№46), «Як колись читали Шевченка» (№47), «Нариси з духового життя наших селян. IV. Українська самосвідомість наших селян» (№125) та ін. Усі нариси об'єднує просвітительська настанова автора – донести до свідомості українського селянства велич Шевченкової постаті.

Опинившись у вимушеній еміграції в Канаді (1947-1972 рр.), Іван Огієнко, митрополит Іларіон, Першоєрарх УПЦ в Канаді (з 1951 р.), вдало поєднує пастирську богослужбу з науковою діяльністю. Відірваний від материкової України, від її наукових інституцій (для них він був персоною non grata, закликав «націоналістом», «жовто-блакитним органчиком» та под.), він творив своє власне шевченкознавство.

100-річчю від дня смерті Шевченка і 100-річчю скасування панщини в Росії (1861 р.) митрополит Іларіон присвятив літературну монографію «Перше видання революційних віршів Тараса Шевченка», опубліковану в численних номерах «Віри й Культури» (1960-1961 рр.). Праця рядом своїх положень є новаторською, подекуди й відверто дискусійною щодо радянського шевченкознавства. Іван Огієнко вдало актуалізував політичний характер Шевченкової поезії, акцентував на тому, що революційні вірші Шевченка чи не найбільше спричинилися до відміни кріпацтва, до розкитування самодержавного трону і взагалі

сприяли піднесенню революційної та національної свідомості мас. «Взагалі треба сказати, – зазначав І. Огієнко, – що революційні твори Т. Шевченка в справі повалення царату та його рабства в Росії відіграли першорядну роль». Такий аспект дослідження нагадує нам молодого Огієнка часів УНР – державника і політика. Йому боліла доля підневільного колгоспного селянства, цих нових советських рабів. Власне, свою книгу Огієнко насамперед присвячує ювілею великого сторіччя – сторіччю повалення панщини. Отож не потьмянів ореол Огієнка як полум'яного політичного борця за свободу України і в еміграційні роки. Людина в рясі водночас була твердим політиком антибільшовицького спрямування. Явище виняткове і дивовижне, що й складає ФЕНОМЕН Огієнка!

Всуціль новаторською і не достатньо осмисленою насьогодні є праця І. Огієнка «Релігійність Шевченка» (1964). Вона переконливо обґрунтовувала тезу про глибоку релігійність Т.Шевченка, розбивала псевдонаукові твердження советських учених про Шевченків атеїзм. Огієнко знаходить дуже влучне слово для визначення суті Шевченкової творчості – УЧИТЕЛЬНО-НАВЧАЛЬНА. Він відзначає високу духовність Шевченкових віршів, обстоювання в них правди Божої. Торкається Іван Огієнко і питання про т.зв. «атеїзм» Шевченка. За І. Огієнком, Шевченко невірющим не був, а «часто був глибоко експансивним, нездержливим, нервовим – тоді він міг виступати і проти Бога. Це – не свідомий атеїзм, це – безсиллий, хворобливий відчай, але відчай тимчасовий» («Три літа»).

Складовою частиною Шевченкіани Івана Огієнка (митрополита Іларіона) є його проповіді й послання до духовенства, присвячені Тарасові Шевченкові, слово при відкритті пам'ятника поетові у Вінніпегу (1961р.), проведення Св. Літургії тощо. В усіх цих промовах Шевченко визначається як приклад його (Огієнкової) ідеологемі «Служити народові – то служити Богові», а також як взірць істинного патріотизму. Він же співець волі. «Ти створив нам велелюбного Кобзаря, направлено проти всякої неволі, – відзначив митрополит Іларіон у «Слові при відкритті пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вінніпегу 9-го липня 1961-го року», – жорсткої панщини та царської Москви».

На знаменитій ювілей Шевченка (1961, 1964) митрополит Іларіон відгукнувся і своєю художньою Шевченкіаною. Зворушення його серця було таким великим, що покликала до життя поезію, присвячену величчю й значущості Шевченкового слова («Вставай, Тарасе!», «Тарасове серце», «Тарасе, орле сизокрилий» та ін.). Наскрізні концепти художньої Шевченкіани митрополита Іларіона – це велич Кобзаря-пророка, «закутий народ» (несе яро більшовицького рабства в материковій Україні), ідеал вільної України тощо. Філософські ідеологемі розкриваються через густу метафоризацію письма, образні вислови, прозорі алузії, ремінісценції з Шевченка («Тарасове серце усіх охопило»; «Тарас любовним голубом воркує»; «І мати вольная на полі / Із діточками жне пшеницю»; «І рвонулась на волло ясна Україна / Із сну вікового устала!»). Заклічні інтонації поезії Іларіона, їх яскраво виражений патріотичний, націєтворчий характер, щирі й теплі інтонації робили ці твори популярними, сприяли згуртуванню української діаспори.

«Шевченко безсмертний» – чи не найголовніший посил Іларіона, висловлення його гордості за тріумф Шевченкового слова в ім'я України.

Шевченкіана Огієнка, отже, розбивала комуністичні стереотипи образу Кобзаря, протистояла відвергим фальшивуванням Шевченкового слова, сприяла відстоюванню його християнських вартостей.

Пропонуємо Вашій увазі праці митрополита Іларіона «Перше видання революційних віршів Тараса Шевченка» (1961), «Чергові завдання шевченкознавства» (1961), «Підроблений «Кобзар»» (1961).

ЄВГЕНІЯ СОХАЦЬКА